

עיוני הפקעה

שיעורו השבועי של מורנו המשגיח שליט"א

עיונים

י. ובדרך פלפול תירץ בספר חידושי הגרי"ח (רה"י שפת אמת. סימן ז אות י) ע"פ רש"י שבת (כה): **שר' אליעזר שמותי** הוא [מתלמידי בית שמאי] ולית להו עשה דוחה לא תעשה.

בנדון זה ראיתי דבר נאה בספר 'אש תמיד' (פר' יתרו) שביאר ע"פ המשך חכמה והצפנת פענח, שקרח ועדתו נידונו כעיר הנידחת ולכן 'כל שללה' נבלע ע"ש. והקשה הלא לדעת ר' אליעזר 'מזוזה' מצילה. אלא שאמרו חז"ל במדרש רבה (יחג.) 'ויקח קרח... קפץ קרח ואמר למשה... בית מלא ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה, אמר לו חייב במזוזה, א"ל כל התורה כולה רעה פרשיות אינה פוטרת את הבית, פרשה אחת שבמזוזה פוטרת את הבית, אמר לו דברים אלו לא נצטויות עליהן ומלבך אתה בודאן'. נמצא שקרח ועדתו לא שמו מזוזה שיש בה אזכרת השם, לכן לא היה מה שיציל עליהם. דפח"ח.

נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך (דברים טו, י)

בגמרא בבא בתרא (ה): איתא רבא **אכפיה** לרב נתן בר אמי ושקיל מיניה ד' מאה זוזי לצדקה' וכן נפסק בשו"ע **כופין** על הצדקה' (יו"ד סימן רמח, א.) וצ"ע מדברי הגמרא (חולין קי): 'כל מצוות עשה שמתן שכרה בצדה, אין ב"ד כופין עליה'. וכאן בפסוק מפורש מתן שכרה של מצוות צדקה, ואיך כופין?

א. תוס' (ב"ב וחולין שם) מתרץ בשם ר"ת, שרבא כפה **בדברים** בלבד. אך בשו"ע מפורש 'כופין במכת מרדות' והדק"ל.

ב. עוד מתרצים תוס' שבמקרה של רבא מדובר **שקבלו עליהם** בני העיר ולכן כפה. אך בשו"ע סתם, אפילו כשלא קבלו וצ"ע.

ג. ר"י מתרץ (שם) שבצדקה כופין כיון **שיש לאו** ד'לא תקפוז ולא תאמין'.

ד. עוד תירץ שם שהכוונה שאין ב"ד **מוזהרין ונענשים** עליה' אבל ב"ד כופין את האנשים לתת צדקה.

ה. ה'משנה למלך' (עבדים ג, ד) מחדש שרק אם **מפורש השכר בצדה' ממש באותו פסוק או סמוך לו**. אבל כאן נאמרה המצווה בתחילה (בפס' ח') בלי השכר שנאמר 'לא תאמין את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיק האביון: כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו'. רק בסוף (בפס' י') מוסיפה התורה את השכר כמ"ש 'השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיק האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא: נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך'.

ו. עוד מחדש המשנה למלך שם, שעיקר השכר המפורש בצדה **אינו על עצם מצוות נתינת צדקה**, אלא על 'ולא ירע לבבך בתתך לו' דהיינו על הנתינה בשמחה ורצון. לכן כופין על הנתינה.

ז. הגאון מטשעבין מתרץ, שעיקר השכר **כי בגלל הדבר הזה** היינו על 'המפייסו בדברים' ולא על עצם הנתינה ודייק לשון הפסוק 'כי בגלל הדבר... יברכך'. ויש להוסיף סיוע לדבריו ע"פ מש"כ הגר"א כאן, שתיבת 'הזה' עולה מנין י"ז. ובה לרמז למה שאמרו חז"ל 'הנותן צדקה לעני מתברך בשש והמפייסו באחד עשר' **וביחד י"ז כמנין – הזה**. נמצא שעיקר השכר בגלל 'הדבר הזה' ולא על הנתינה עצמה, לכן כופין על הנתינה.

ח. עוד יש לומר שעיקר השכר המפורש הוא **בתנאי שלא ירע לבבך** בתתך לו. אבל מי ש'כופין אותו' לתת צדקה, על כרחך 'רע לבבו' והוא ודאי לא מקבל את השכר המפורש כאן. ובזה תרצנו דברי הפמ"ג (או"ח סימן קכ"ח סק"ח) שכופין על ברכת כהנים, אף שגם שם התפרש השכר בצדו 'ואני אברכם'. אלא שגם שם יש תנאי בשכר 'לברך את עמו ישראל באהבה' שנלמד בספרי מהפסוק 'אמור להם' ע"ש. ואם צריך לכפותו, על כרחך שאין כאן 'באהבה'. ויש לפלפל עם דברי הרמב"ם בהלכות גירושין בדין 'כופין אותו' ואכמ"ל.

ט. עוד חדשו לבאר בזה, שענין השכר במצוות צדקה שונה מכל 'שכר מצווה' כי הוא **מציאות א.** כמ"ש 'שלח לחמך על פני המים כי ברב הימים תמצאנן' (קהלת יא, א.) **ב.** כמ"ש 'פתוח תפתח' כפל הלשון כי הפותח ידו לעני- הקב"ה פותח ידיו לו. **ג.** כמ"ש 'כי בגלל הדבר הזה' גלגל הוא שחוזר בעולם (שבת קנא:).

ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש את העיר ואת כל שללה (דברים יג, ז)

בגמרא סנהדרין (עא. ושם קיג.) נחלקו ר' אליעזר ור' יונתן אם היתה עיר הנדחת ואלו דבריהם "תניא רבי אליעזר אומר כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת, אינה נעשית עיר הנדחת. מאי טעמא אמר קרא ואת כל שללה תקבוצ אל תוך רחבה ושרפת באש וכיון דאי איכא מזוזה, לא אפשר דכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם. אמר רבי יונתן אני ראיתיה וישבתי על תילה". ולדעת ר"א אמרו שם "עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר". והקשה ה'תורת חיים' (שם) מדוע לא אמרין אתי עשה של 'ושרפת כל שללה' ודחי לא תעשה של 'לא תעשון כן' ותישרף גם המזוזה. והניח בצ"ע.

א. המהר"ם שיק מתרץ, שבאיסור מחיקת השם **יש גם עשה** של "את ה' אלקיך תירא" שלמדו מזה איסור הזכרת שם שמים לבטלה וק"ו לשרוף שם השם. ולכן אין עשה דוחה ל"ת ועשה. כעין זה כתב במנחת חינוך (מצווה סט אות ב) בסופו, שיש עשה נוסף של 'אהבת השם' וממנו נלמד שאסור לשרוף ולבזות שם השם.

ב. ה'ערוך לנו' מתרץ שרק כאשר אפשר לקיים 'ואת כל שללה ושרפת' יש מצוות עשה, אבל אם יש בה 'שלל שמים' כמו מזוזה וא"א לשרוף את 'כל שללה' לא נאמר דין 'עיר הנדחת בשריפה' ולא צריך לשרוף **כלל את העיר**.

ג. ה'דברי חיים' [צאנז] מתרץ כעין זה וכתב **שעל המזוזה** שהיא 'שלל שמים' לא נאמר כלל דין 'ושרפת' ממילא אין 'עשה' כלפי המזוזה שידחה את הלאו. וכן משמע מרש"י (שם קיג.) שכתב "דכתיב - ואבדתם את שם מן המקום ההוא וגו' וסמך ליה לא תעשון כן לה' אלהיכם, ובמזוזה הואיל וכתיב בה אזכרות אי אפשר לשריפה משום קרא דלא תעשון כן ואנן בעינן שללה וליכא דהאי שלל שמים הוא" עכ"ל. ודבריו צ"ע שאם אכן המזוזה 'שלל שמים' ולא נכללה ב'כל שללה' של העיר, א"כ שישרפו את כל שללה מלבד המזוזה, ומדוע 'עיר הנדחת לא היתה', ואיך המזוזה מצילה את כל העיר. וברש"י (שם) הגיה ברש"י 'דהאי לאו שלל שמים' וי"ל. ע"ע מנחת חינוך (מצווה קמב,ה) מש"כ על דברי רש"י אלו וברעק"א (סנהדרין שם).

ד. ה'פרי השדה' מתרץ שהמזוזה רק **חלק קטן מהמצוות עשה** של 'כל שללה' ולכן אין בכחה לדחות את הלאו של 'לא תעשון'. אמנם בלעדיה לא מתקיים 'כל שללה' אבל כשמתקיים 'כל שללה' בשרפתה, היא רק חלק ובכה"ג לא אמרין עדל"ת.

ה. ילקוט הגרשוני תירץ, שהלאו של 'לא תעשון כן' הוא 'לאו שבמקדש' שהרי כתב החינוך בלאו זה (מצווה תל"ז) וז"ל "שלא נאבד ונמחה הדברים ששם הקדוש ברוך הוא נקרא עליהם, כגון **בית המקדש**" ואין עשה דוחה ל"ת שבמקדש כדאיתא במנחות (צז:). ויש לעיין בדבריו, אמנם הלאו כולל 'בית המקדש' אבל הלאו נאמר גם על 'שמות הקודש וספרי הקודש' כמו שממשיך החינוך בדבריו שם, וי"ל.

ו. טובי הלמדנים רצו לומר, שהמצוות עשה מתקיימת רק כשנשרף כליל כמ"ש 'ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל' (דברים יג, ז) ועל הלאו של 'לא תעשון כן' עובר כבר בתחילת הביזיון והשריפה ולא חשיב 'בעידנא דמיעקר לאו מקיים עשה'. ויש לפלפל בזה, כיון שהולכים אחר 'מעשיו' ולא אחר התוצאות והמעשה של ה'גברא' בעידנא. וגם לפי דברי הנמוק"י (ב"ק כב.) גבי הדלקת נרות בער"ש נמצא שנחשב 'שרוף' משעה ראשונה. ודו"ק.

ז. יש שרצו לתרץ (עמודי אש יח, ב. ובמרגליות הים סנהדרין עא, אות יח) שבמזוזה יש כמה פעמים אזכרות שם שמים ונמצא עובר **כמה פעמים** על הלאו ואילו המצוות עשה של 'ושרפת' אחת היא. ואין בכח מצוות עשה אחת לדחות כמה לאוין. וזה ליתא כמו שאמרו בגמרא נזיר (מה:): 'מה לי לאו אחד מה לי תרי לאוי ועיין פני יהושע (מכות טו.) ד"ה חנינא. ואכמ"ל.

ח. עוד מתרצים לפי הרמב"ן (שמות כח, כ) שבי' את הטעם שעשה דוחה ל"ת, כי אהבה דוחה יראה. א"כ שפיר 'לא תעשון כן' נחשב **אהבה** לפ"ד החינוך הנזכר (מצווה סט) שנכלל באהבת השם האיסור של ביזוי ושריפת שם השם.

ט. טובי השקדנים תירצו, שבפסו' 'לא תעשון כן' הכתוב סמוך ל'ואבדתם את שם' של עבודה זרה. נאמר **גילוי מיוחד** שאוסר לשרוף מזוזה בשו"א ולכן לא אמרין עדל"ת. וכ"מ להדיא במאירי (סנהדרין עא:) ובלשון רש"י (שם קיג.).

ולא התפרש בכתוב מהו שיעור 'ריקם'. וכתב רש"י כאן "אלא הבא עולות ראייה ושלמי חגיגה" ומנין למד זאת? כתב המהרי"ל דיסקין שמקורו מהמדרש רבה (רות ז, ו) עה"פ "ותאמר שש השעורים האלה נתן ל" - א"ר אלכסנדר ל' לא כריקם שנאמר במצרים, ריקם שנאמר בצדיקים. ולא כריקם שנא' בעבד עברי, אלא כריקם שנאמר בעולי רגלים כי הא דתנינן תמן **הראיה שתי כסף והחגיגה מעה כסף**" מבואר כרש"י. ועוד מבואר במדרש שריקם האמור ברות, מכוון לריקם האמור בעולי רגלים. האריך?

באו חשבון! הגמרא בסנהדרין (צג). אומרת "אמר רבי תנחום דרש בר קפרא בציפורי, מאי דכתיב (רות ג) "שש השעורים האלה נתן ל". מאי שש השעורים, אילימא שש השעורים ממש, וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים בודדות. אלא שש סאין".

והנה המשנה במסכת פאה (פ"ח מ"ז) אומרת "אין פוחתים לעני העובר ממקום למקום מכיכר בפונדיון, מארבע סאין **חיטים** בסלע". וכל שיעור של שעורים, הוא כפול מחיטים כמו שמצינו בכמה מקומות: **א.** במשנה מסכת פאה (פ"ח מ"ה) אין פוחתים לעניים בגורן, מחצי קב חטים וקב שעורים. הרי ששיעור השעורים כפול משיעור החיטים. **ב.** בכתובות (סד): איתא במשנה 'המשרה את אשתו על ידי שלישי, לא יפחות לה משני קבין חיטים או מארבעה קבין שעורים'. שוב שיעור כפול לשעורים מחיטין. ואם התבאר במשנה לעיל שארבע סאין חיטים בסלע, הרי ששמונה סאין שעורים בסלע. ושש סאין של שעורים לפי חשבון זה שווה שלשת רבעי סלע. שהרי הסלע הוא 24 מעות, כי שש מעות כסף הוא דינר, וארבעה דינרים בסלע, נמצא הסלע 24 מעות ושש סאין שהם שלשת רבעי סלע הם 18 מעות.

והנה במשנה בחגיגה (פ"א מ"ב) איתא "בית שמאי אומרים הראיה שתי כסף וחגיגה מעה כסף ובית הלל אומרים הראיה מעה כסף וחגיגה שתי כסף". אף שנחלקו ב"ש וב"ה, מ"מ השיעור הכולל של הראיה והחגיגה שווה לשלש מעות. וכיון שהחוב של הראיה 'אין לו שיעור' דהיינו, כל פעם שהיה האדם בא לבית המקדש, היה מביא קרבן ראיה. ומסתמא כל העולה לרגל היה שווה בירושלים **שבו**ע וכל יום ויום היה נכנס לבית המקדש עם קרבן [ומדויק נפלא לשון רש"י "הבא עולות ראיה ושלמי חגיגה" הבא בלשון יחיד ועולות ושלמי בלשון רבים, שאחד היה מביא רבים] הרי שש פעמים קרבן ראיה וחגיגה ובשבת אין מביאים עולות ראיה וחגיגה. לפ"ז 6 פעמים 3 מעות, הרי הם 18 מעות שהם שלושת רבעי סלע בדיוק כמו 'שש סאין שעורים' שנתן בועז לרות. וכדברי המדרש שריקם של עולי רגלים שווה לריקם של צדיקים.

ובספר 'ייטב לב' כתב, הטעם שריקם של עולי רגלים וצדיקים שווה, כי 'ריקם' האמור במצרים ובעבד, הוא **בגשמיות** - בכסף וזהב. אבל 'ריקם' של צדיקים ועולי רגלים - הוא **ברוחניות**, שהרי רמז לה בשש שעורים כנגד שש צדיקים שיש בהם שש מידות של רוח חכמה, ובינה, רוח עצה, וגבורה, רוח דעת, ויראת ה'. כמבואר ברש"י ובמדרש רבה רות (ז, ג), א"ר יהודה בר ר' סימון בזכות וימד שש שעורים וישת עליה, זכה ועמדו ממנה ששה צדיקים וכל אחד ואחד בהן שש מדות: דוד, חזקיהו, יאשיהו, חנניה מישאל ועזריה [נחשבים אחד] דניאל, ומלך המשיח". ומה שרמז לה דווקא בשעורים ולא בחיטין שהוא מין משובח יותר, יש לפרש ע"פ הפסוק 'לא תמצא בארץ החיים' שהא בהא תליא, דווקא במי שמסתפק במועט גשמי - ימצא הרבה רוחני. וכן מצינו במסכת חולין (צב): שנרמזו הצדיקים בשעורים דווקא. עוד ראיתי בספר 'בסנהדרין קטנה' לתרץ שכתוב בגמילה 'שערים' בלי וא"ו שעולה כמנים כתר ורמז לה לשש צדיקים אלו שיזכו לכתר תורה ומלכות.

מעתה, בעומדנו כל יום ג' פעמים בתפילה ובפינו בקשה "ומלפניך מלכנו **ריקם** אל תשיבנו" יכול כל אחד ואחד לכוון לאיזה 'ריקם' הוא מתכוון, האם עיקר בקשתו על כסף וזהב, או על ששה צדיקים שיש בהם שש מידות נשגבות ונעלות אלו. וה' יזכנו.

לעדכוניים, הארות והערות: 053-315-78-38/054-696-38-59

איתא במסכת ערכין (ל): "תניא כי טוב לו עמך - עמך במאכל, עמך במשתה, שלא תהא אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי קרקע. מיכן אמרו הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו" ובירושלמי (הובא בתוד"ה כל) הוסיפו שאם אין לו אלא כר אחד נותנו לעבדו דכתיב 'עמך'.

ויש להקשות מאי שנא מהפסוק 'וחי אחיך עמך' ואיתא בגמרא (ב"מ סב). "תניא שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם, מתים. ואם שותה אחד מהן, מגיע לישוב. דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו, עד שבא רבי עקיבא ולימד 'וחי אחיך עמך' חייך קודמים לחי חבריך". מדוע כאן מתפרש 'עמך' להקדים אותך ואח"כ את חברך ואילו בעבד מתפרש וטוב לו 'עמך' להקדים אותו ואח"כ את עצמך.

כי עם קדוש אתה ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה... לא תאכל כל תועבה (דברים יד, ב-ג)

דבר בעתו מה טוב, בימים אלו שעמלי התורה יוצאים מביתם לפוש ולקיים מאמר הכתוב 'קווי ה' יחליפו כח'. כיון שהאדם לא בביתו ונצרך לקנות מאכלו בכל מיני מקומות שלא מכיר, באה התורה ומזהירה אותנו על מאכלות אסורות והמסתעף ואין המכוון רק לאיסורי תורה שמזה ודאי 'בדילי אינשי' אלא מוסיפה התורה 'לא תאכל כל תועבה' ודרשו חז"ל "כל שתיעבתי לך" הן מצד מקום האכילה והן מצד צורת האכילה וכדו'. ובטעם האיסור כתב הרמב"ן (יד, ג), "לא תאכל כל תועבה הנה רצה להוסיף ביאור במאכלים האסורים, ולכך אמר 'לא תאכל כל תועבה' להגיד כי כל הנאסרים נתעבים לנפש הטהורה... כי המאכלים האסורים גסים יולידו עובי ואטימות בנפש" עכת"ד. וב'צרו המור' (שם) הוסיף "לפי שכתב ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה (שם), **באוצר הנשמות**, כשהם טובות וטהורות. ואם אינם טובות מקבלות עונש גדול, והעונש גדול על שנטמאו במאכלות אסורות, לפי שהם טמאים ומטמאים הגוף והנפש כאומרו, ונטמאתם במ. וכתבו בזוהר, על פסוק כל עמל אדם לפיהו (קהלת ו, ז). **כי כל העמל והעונש שאדם מקבל בעולם הנשמות, אינו אלא בשביל פיהו שנטמא במאכלות אסורות ובנבלות הפה.** וגם הנפש לא תמלא, לא אשלמות עונשה. וא"כ לזה אמר בכאן אחר שאתה קדוש, ובך בחר ה' לעם סגולה לעולם הנשמות. לא תאכל כל תועבה שהוא מאכל טמא, בענין שתהיה נשמתך טהורה וקדושה" עכ"ל הנורא. והשפעת המאכל, לא רק על עצמו, אלא גם על הבאים אחריו כמ"ש ה'שפתי כהן' (עה"ת שם) "לא תאכל כל תועבה. סמך פרשה זו לפרשת בנים אתם, לומר שיקדשו עצמן במאכלם כדי שיהיו להם בנים דמעלו ויקרא להם בני אל חי" עכ"ל.

וידועים דברי המסילת ישרים (פרק יא) "והוא מה שאמרו בש"ס גם כן (יומא לט): ונטמאתם במ, אל תיקרי ונטמאתם, אלא ונטמאתם, שהעבירה מטממת לבו של אדם, כי מסלקת ממנו הדיעה האמיתית ורוח השכל שהקדוש ברוך הוא נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב (משלי ב): כי ה' יתן חכמה, והנה הוא נשאר בהמיי וחומרי משוקע בגסות העולם הזה. **והמאכלות האסורות יתירות בזה על כל האיסורין, כיוון שהם נכנסים בגופו של האדם ממש ונעשים בשר מבשרו**" עכ"ל.

ובתוספות במסכת כתובות (קד). הוסיפו בזה "אמרינן במדרש, עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו **מעדנים** לתוך גופו" עכ"ל. משמע מדבריו שתלה זה בזה, שאף מעדנים שאין בהם איסור, יכולים לעכב את הדברי תורה שלא יכנסו לגופו. ונסיים בדבריו הנוראים של ה'אור החיים' (ויקרא יח, ב) וז"ל "עוד אולי שנתכוון להודיע הקדמה אחת ששמעתיה משם הרב הקדוש מהר"י לוריא צוק"ל (האר"י"ל) והוא, **כי לפעמים יתהפך האדם וישתנה מטוב לרע בטבעו ומזגו ולא ידע מאיזה סיבה והוא עצמו יתמה איך נהפך בדעתו**, ואמר כי זה יסובב לצד, שלפעמים יאכל אדם מאכל שיש בו חלק מחלקי הרע, או יש בו נפש רעה מהגלגולים לסיבת תחלואיהם, וכאשר תכנס הנפש הרעה או ניצוץ הרע בקרבו תטהו מטוב לרע, ותגבר בו בחינת הרע, מעתה השומר עצמו ממאכלות הרעות יתגבר החפץ בו בדברים הנוגעים לנפש, והוא אומר 'לעשות רצונך אלהי חפצתי' וזה היה לי להיות 'תורתך בתוך מעי' עכ"ל. והמבין יבין.

העלון השבוע מוקדש לרפואת

הגב' **גילה בת שרה סרוור** תחי'

בריאות איתנה ונהורא מעליא אריכות ימים ושנים אמנן